

Generacijų santykiai intelektualinėje egzilio istorijoje

1. Ivadas

Turbūt nesuklysdami galėtume konstatuoti, kad generacijų santykiai jau seniai įgijo tvirtą, amžinai aktualios temos statusą. Kaskart vis iš naujo yra perkratomos kartų charakterį apsprendžiančios realijos, svarstomos artimesnių kontaktų galimybės ir nenuilstamai mėginama įminti generacijų nesutarimo mįslę. Išeivijoje ši problema tampa dar aštresnė – jaunųjų atotrūkis nuo vyresniųjų čia jau matuojamas bendruomenės nutautėjimo ir išnykimo kaina. Tai ir skatina kiek detaliau panagrinėti po II Pasaulinio karo JAV įsikūrusių lietuvių intelektualų galvojimus apie generacijų santykius, pagrindiniu aspektu pasirenkant apmąstymus apie savosios bendrijos ateitį. Pastarąsias mintis bandysime atskleisti pasitelkę teksto analizės metodą. Darbo chronologiją apibrėšime 1950 – 1970 m., kuomet apie kartas lietuvių išėivijoje buvo galvojama ir kalbama bene intensyviausiai.

Šaltiniais tyrimui tapo J. Girniaus knyga *Tauta ir tautinė ištikimybė* bei įvairių intelektualų straipsniai aptikti *Aiduose, Margutyje, Naujienuose, Metmenyse* ir kitur. Suprantama, tokio pobūdžio straipsnių, atskirų komentarų ar pastabų yra kur kas daugiau nei mes išskyrėme tekste, tačiau dėl darbo apimties pateiksime tipingus atskirų intelektualų galvojimų fragmentus.

Darbu taip pat pagelbėjo prof. E. Aleksandravičiaus paskaitose apie intelektualinę lietuvių egzilio istoriją įgytos žinios. Naudingos buvo ir istoriko Marcus Lee Hansen tezės apie Amerikos imigrantus ir jų generacijas¹.

2. Keturių generacijų veidai

Nagrinėjant generacijų santykius intelektualinėje egzilio istorijoje, ko gero pravartu būtų pradžiai sustoti ties trumpuote įvairių išėivijos autorių aptariamų kartų charakteristika. Mat, turėdama savitą veidą bei būdą, kiekviena karta paprastai išsiskiria daugiau ar mažiau individualia veiksmų ir elgsenos logika, kas be jokios abejonės atsiliepia ir jos bendravimui su kitomis kartomis.

Laikantis darbo nustatytų chronologinių rėmų, išskirtinos 4 lietuvių išėivių generacijos. Pirmajai priklausytų Lietuvos nepriklausomybės priešaušryje auge, mokslus išėję ir valstybės kūrime dalyvavę asmenys. Šios vyriausios kartos mentalitetas, anot V. Vyganto yra paženklintas iš Rytų atėjusiomis tendencijomis, ryškia ideologine diferenciacija ir 3-dešimtmetį atliepiančiomis, tačiau esamos realybės nebeatitinkančiomis gyvenimo formomis². Atvykę į JAV, jie pasak A. Nykos – Nyliūno tęsė Augsburgio ir Hanau stovyklose pradėtąjį “Lenciūgėlių” ir iš visų jėgų mėgino sukurti Lietuvos pakaitalą, organizuodami krašte pasilikusių institucijų antrininkus³. Viduriniają kartą sudaro gimusieji apie 1920m., kuriems V. Vyganto teigimu jau būdingos vakarietiškų idėjų įtakos. Neturėdama tvirtų, gyvenime išbandytų standartinių pasireiškimų formų, prarastų kartu su valstybės ir buvusio gyvenimo žlugimu, pastaroji generacija pati siekė jų ieškoti ir kūrybiškai aktyviai veikti⁴. Tremtis tiems žmonėms Nykos - Niliūno nuomone (kuris taipogi priklausė šiai kartai) didele dalimi buvo “*jaunystės avantiūra, intelektualinė ekskursija į Vakarus, emocinė tremtis*”⁵. Ypatingoje padėtyje buvo atsidūrusi 6 dešimtmečio studentija – dviejų kontinentų, tautų ir kultūrų suskaldyta karta. Jos fatališka lemtis, jausena ir sunkiai nuspėjama ateitis dažnai atsidurdavo daugelio straipsnių svarstymų centre. Todėl nenuostabu, kad ir mūsų darbe šiai dviejų pasaulių kryžkelėje stojusiai generacijai bei jos ryšiams su kitomis kartomis bus skiriama bene daugiausia dėmesio. 1930-ųjų generacijos atstovai savo vaikystę leido saugiai kompaktiškoje, kaimo kultūra persisunkusioje tradicinėje tarpukario Lietuvos bendruomenėje, tačiau II pasaulinis karas ir 2 sovietų okupacija per DP stovyklas sykiu su tėvais juos galiausiai nubloškė į dinamiškos, modernios, miestietiškos JAV visuomenės katilą (tiesa, lietuvi

1 American Immigrants and their generations, edited by Peter Kivisto and Dag Blanck, Urbana and Chicago, 1990.

2 Vygantas V. Kartų bendravimo problema tremtyje (toliau – Kartų bendravimo ...), in *I laisvę*, 1956, nr. 11(48), p. 15.

3 Nyka – Nyliūnas A. A. Mackus (žodis pasakytas A. Mackui skirtame vakare Čikagoje), in *Aidai*, 1966, nr. 5, p.226.

4 Vygantas V. Kartų bendravimo ... p. 16-17.

5 Nyka – Nyliūnas A. Min. veik., p. 226.

traukėsi ir į Pietų Ameriką ar Australiją, bet darbe apsiribosime tik JAV išėivija). Pasak poetinio pastarosios kartos būsenos reiškėjo A. Mackaus, “šios generacijos dramos priežastis yra tai, kad jinai buvo per jauna visomis šaknimis jaugti ten ir per mažai jauna visomis šaknimis jaugti čia”⁶. Jo bendraamžis (vyresnis 2 metais) V. Kavolis be kita ko taipogi pabrėžia savosios kartos vidinį dvilypumą: “du pradus jaučiame savyje. Vienas jų, lietuviškasai, yra paslėptas pačiose gelmėse, bet žmogiškai neatbaigtas. Antras, amerikietiškas, didžiai imponuojantis, sugestyvus, tačiau pasmerktas mūsų asmenybės sąrangoje likti <...> paviršutiniu išsireiškimu būdu apraiška”⁷. Anot M. Lee Hansen, šios generacijos atstovai dėl savo kitoniškumo buvo nesuprantami ir dažnai nepriimtini Amerikos visuomenėje. Kita vertus, jie buvo laikomi pernelyg suamerikonėjusiais savųjų tėvų ir apskritai vyresniųjų imigrantų aplinkoje. Įsitikinę, kad vertybės nekvestijonuojamos ir nemodifikuotinos netgi įsikūrus keliolika tūkstančių kilometrų nuo gimtojo krašto, vyresnieji laukė iš savo vaikų visiško paklusnumo, o taip neatsitikus laikė savo atžalas nedėkingais. Taip plyšys tarp dviejų kartų plėtėsi ir atmosfera šeimoje dažnai buvo apkartinama įvairių nesusipratimų. Didžiausia šios generacijos problema ir buvo išmokti gyventi dviejų pasaulių įtakoje ⁸. Tokia “pasimetusi”, “maištaujanti” (A.Mickevičius – L.Mockūnas), “beiliuzinė” (V.Kavolis), “į žemę nejaugusi karta” (A.Mackus) savo gyvenimišką patirtimi, savo charakteriu ypač skyrėsi nuo kitų emigrantų kartų. Vyresnieji užuovėją atrado atsigręždami į praeitį, jaunesnieji – gimę ir augę JAV (tai ir bus mūsų 4 karta) – jautėsi turį visas pretenzijas į gyvenamo krašto kuriamą ateitį. 1930-ųjų generacija teturėjo pačius save, savo skaudžius prisiminimus bei “beprasmišką egzilės gyvenimą”, kuri įvietinti ir įlaikinti tegali “generacinė įtampoj gimianti kūrybinė įtampa”⁹.

Tokie tad būtų mūsų darbą koncentruojančių generacijų veidai, paženklinanti skirtingos gyvenimiškos patirties išpaudais. Tokiu būdu, kiek geriau juos pažinę mėginsime toliau patyrinėti ir įvairių egzilų galvojimus apie tų kartų tarpusavio santykius.

3. Generacijų santykiai intelektualinėje egzilio istorijoje

Bene dažniausiai atskirų egzilų svarstymų kontraversijos išryškėja apmąstant JAV išėivių bendruomenės paskirties ir ateities viziją. Vienus rūpestis lietuviybės išlaikymu vertė nuolat galvoti apie lietuvių istorijos ir kultūros pamokas jaunajai kartai, apie lietuviškojo pasaulėlio atkūrimą amerikietiškos visuomenės džiuŅglėse. Kiti gi pranašavo išėivių bendrijos trumpaamžiškumą – tad bemaž nesijaudindami dėl ateities kartų lietuviško potencialo jie siekė visų pirma įprasminti savo esamą būvį egzilio istorijos puslapiuose ir taip palikti atminimo dovaną kada nors atgimsiančiai Lietuvai.

Tiesa, tokių “netradicinių” balsų emigracijos pradžioje (t.y. bent jau 5 deš. pab.) dar nebuvo girdėti. Matyt tam turėjo subręsti iš Lietuvos atvykę emigrantų vaikai, o ir anuometinė atmosfera tebebuvo kupina tikėjimo bei vilties sugrįžti. Todėl pradėti norėtume nuo tų, kuriems kartų santykiai reiškė nenuilstamą lietuviybės perdavimo estafetę.

3.1. Ugdymo prievolės jaunajai kartai

Turbūt atkakliausi raginimai užtikrinti išėivijos kartų tęstinumą skambėjo iš ateitininkų pusės ir dažniausiai kaip suprantama tokias mintis deklaravo vyriausiosios bei vidurinėsios kartos atstovai. Kalbėjimai apie kartas itin padažnėjo nuo 6 deš. II pusės, kuomet matyt ir paastrėjo klausimas dėl jaunosios 1930 m. gimusios generacijos ateities. Antai 1956m. lietuviškojo dialogo perspektyvas “Aiduose” svarsčiusio Vyt. Vardžio nuomone vyresnioji karta turėtų pasistengti suprasti jaunosios kartos kitoniškumą ir jį toleruoti, atrasti būdą kaip sudominti jaunuosius lietuvių ir kiek galima greičiau įtraukti juos į aktyvią lietuvišką veiklą. Antraip, prisimenant analogišką senosios išėivijos patirtį (t.y. turima galvoje prieš I Pasaulinį karą ir po jo JAV įsikūrusius lietuvius), jaunoji generacija netruks nutautėti¹⁰.

⁶ Mackus A. Ties nepriklausomybe ir ties žemėn nejaugusia karta (toliau – Ties nepriklausomybe ...), in *Metmenys*, 1960, nr. 2, p. 17.

⁷ Kavolis V. Tremties tikrovė ir keliai į lietuviškumą (toliau – Tremties tikrovė...), in *Laisvo žmogaus keliu į lietuviškumą* (pirmojo lietuvių studentų santaros suvažiavimo darbai), 1954, p. 11

⁸ Hansen L.M. Min. veik., p. 192 – 193.

⁹ Mackus A. Ties nepriklausomybe ..., p. 17.

¹⁰ Vardys V. Lietuviškasis dialogas, in *Aidai*, 1956, p. 245.

Pasak Vyt. Vyganto, jaunieji taipogi turėtų atskleisti savo pasaulį vyresniajai kartai, padėti jiems suvokti savąją mąstyseną, jauseną, vertybes. Autoriaus manymu tragiška yra tai, kad jau JAV gimusi lietuvių karta neturi dvi bendruomenes suderinusių asmenybių pavyzdžių ir todėl pasitenkindama amerikietiškojo pasaulio autoritetais, ji natūraliai nuo lietuviškosios bendruomenės nutolsta 11.

Taigi, tiek vyresnieji, tiek jaunesnieji aktyviai mėgino atrasti raktą į abipusį supratimą, sutarimą ir bendradarbiavimą.

Vienok užmezgti kontaktą tarp atskirų kartų sekėsi gana sunkiai ir išeiviai lyg Damoklio kardą regėjo pakibusią nutautėjimo grėsmę.

Štai 1959 m. rašęs J. Girnius su pasipiktinimu konstatuoja, jog dėl tėvų apsileidimo „kartų išsiskyrimo problema vis aštrėja“: daugelis tėvų nebesirūpina, kad vaikai šeimoje vartotų lietuvių kalbą (tuomet ir lituanistinės mokyklos tampa bejėgės), neįstengia savo atžalose įskiepyti tvirtesnės lietuviybės ir užaugę tokie žmonės nuo lietuvių bendruomenės nesugrįžtamai nutolsta¹². Savo knygoje „Tauta ir tautinė ištikimybė“ (1961m.) J. Girnius yra sudėjęs išsiaiškinančią edukologinę programą jaunosios kartos lietuviškumo ugdymui. Vaikus auklėjant, pasak autoriaus būtina juos „išmokyti gimtosios kalbos, įdiegti tautinį charakterį, išaugininti tautos istoriją ir perteikti jos kultūrinius laimėjimus“¹³. Tautinį mokymą filosofas paveda šeimai, lituanistinei mokyklai, vasaros stovykloms ir jaunimo organizacijoms¹⁴. Jo giliu įsitikinimu, „kas Lietuva yra mums, tas principiškai turi likti ir mūsų vaikams“. Be to „mūsų gimtasai kraštas turi likti dvasine tėvyne ir svetur gimstančioms kartoms“¹⁵.

Tokie J. Girniaus pamokymai skirti ne tik vyriausiajai kartai, autorius pikta pagrūmoja ir jaunimui. Jo teigimu, „vaikai išaugę į subrendusius žmones nutautimo kaltę sau prisiima“, nes suaugę jie ir patys gali „rasti kelią savo tėvų tauton“¹⁶.

Įdomu, kad J. Girnius pabrėžia laisvojo apsisprendimo svarbą (ką beje teigia ir prieš tai minėti intelektualai), be kurio auklėjimas būsiąs beprasmis ir neefektyvus. Sąmoningumui pasiekti siūloma jaunimo organizacijos, kuriuose jaunoji karta galėsianti savarankiškai, nebejausdama tėvų autoriteto veikti ir taip pati sau lietuviybę įvertinti. Tačiau jau tolesnėmis eilutėmis autorius pasitelkdamas žodžius „turi“, „privalo“, „reikia“ nužymi griežtus tokių organizacijų veiklos uždavinius¹⁷.

Vienok teorijos ne visuomet prigyja praktikoje ir kategoriškasis J. Girnius visgi sutinka, jog JAV gimę jaunuoliai nebegali laikyti savo gyvenamojo krašto svetimu ir vyresnieji turi suprasti jų norą kaip nors pasitarnauti šiai šaliai. Autorius suvokia, jog paprastai užsispyrę tėvai galiausiai atstumia vaikus, o vienintelė glimybė juos išlaikyti greta yra supratingi patarimai apie tai, ką gero jie galėtų nuveikti gyvenamam kraštui. Sąlyga tokiam jaunimui tik viena – nesusiliesti „pagal bendrą standartą“, išlaikant savąjį originalumą arba tapatumą, kuris glūdi europinėje lietuvių kultūroje¹⁸.

Tokiu būdu, siekiama sušvelninti tarp kartų kylančius nesutarimus, atrasti tarpusavio bendravimo galimybę ir išsaugoti tėvų įtaką vaikams.

Reikia pastebėti, jog daugelis intelektualų (V. Vardys, J. Girnius ir kt.) suvokia, kad nutautėjimas yra natūralus, nesustabdomas vyksmas ir todėl 1966m. „Margutyje“ K. Drunga kviečia lietuviybės išlaikyme žiūrėti kokybės, o ne kiekybės, nes emigracijos uždavinys yra kurti ir padėti kurti kultūrinės – meninės bei mokslinės vertybes, kurios pavergtai tautai dėl prievartinių sąlygų nėra įmanomos¹⁹.

Deja, turime pripažinti, jog mėginimai užčiuopti metų brandinamą minties raidos pulsą, dažnai beviltiškai subliūkšta ties tvirta konservatyvumo siena.

Štai 1966 m. Jaunimo kongrese kalbėjęs H. Nagys desperatiškai ragino išeivius „išsilaikyti bet kokia kaina“, nes būtent jie esą priespaudoje gyvenančios tautos ateitis: „Laisvę gyvendami juk galime ir turime išlaikyti laisvę savo šaliai. Rytmetį savai žemei“. Poeto įsitikinimu: „išeivija be sąmoningo jaunimo liks

11 Vygantas V. Individas vertybių sankryžoje, 1960, p. 20.

12 Girnius J. Tikėjimas priešais nevirtį (pora minčių „tremtinių“ optimizmui išvirtus „emigrantų“ pesimizmui), in *Aidai*, 1959, nr. 5, p. 237.

13 Girnius J. *Tauta ir tautinė ištikimybė*, 1961, p. 255.

14 Ten pat, p. 262.

15 Ten pat, p. 161.

16 Ten. pat., p. 153.

17 Ten pat, p. 273-275.

18 Girnius J. Lietuvos studentai išeivijoje, in *Aidai*, 1962, nr. 4, p. 107.

19 Drunga K. Kokybė lietuviybės išlaikyme, in *Margutis*, 1964, nr. 7, p. 4-5.

bergždžia kaip mirties jūra. Praras savo vardą, veidą ir nepaliks pėdų, kad gyveno"²⁰. Pastarasis teiginys verčia suabejoti ir klausti, ar pats žmogus ar jo darbai palieka po savęs išpaustas pėdas.

Keista ir tai, kad jaunoji generacija tebeakinama nepamiršti regis jiems jau nieko nebesakančių politinių, partinių ideologijų: *"Bet jaunieji turi suprasti vyresniųjų nuogąstavimus, kai tikima visų laisvinimo darbą suvesti į išorės apsiereiškimus [čia turima galvoje jaunujų pamėgtos demonstracijos gatvėse – R.V.], pamirštant senąsias politines ir visuomenines organizacijas, tarytumei jos nieko ir neberekštų"*. Apskritai, išėivijai, o visų pirma jaunajai kartai H. Nagys tarsi suteikia okupacijoje užgniaužtos tautos pavadavimo misiją: *"iš tiesų, mums labiausiai reikia lietuviško žodžio kūrėjų, kad jie tęstų mūsų rašytinio žodžio istoriją. Kai puslapiai bus tušti <...> bus tuščias ir mūsų kultūrinis aruodas"*²¹. Taip apie Lietuvoje gyvenančiųjų kūrybinį triušą ar angliškai rašančiųjų lietuvių darbus autorius sakytum ir pamiršta.

Be abejo, siekis ugdyti lietuviškumą jaunosios generacijos sąmonėje yra visiškai natūralus, nesunkiai suvokiamas ir iš esmės gerbtinas, pagalvojus apie visiems amžiams bei visoms visuomenėms įprastą ir tradicinę senų vertybių išsaugojimu bei perdavimu paremtą kartų grandinę. Mūsų atveju tą generaciją jungti turėjo užtikrinti lietuviybė kaip esminis savojo identiteto elementas.

Vienok, toks lietuviškojo tapatumo išsaugojimas reikalauja pasišventimo, rizikos ir aukos. Ne taip lengva savyje suderinti dviejų pasaulių įsrūvas ir ne kiekvienas ryšis išgyventi vidinio konflikto skausmą. Antai 1954m. JAV gimęs V.Nakas 1985m. pastebi, jog daugelis jo bendraamžių nebežino kas esą ir *"jaunimo lietuviška veikla vis daugiau ribojasi savo identiteto apibrėžimu"*²². Autoriaus akimis, lietuviybės ugdymas vis dažniau pasitenkina paviršutiniškais, skubotais veiksmais, daugiau kaltės nei pareigos jausmo įtakotais. Todėl V. Nakas su apmaudu konstatuoja: *"Aukojančių ir pasiaukojančių gadynę teks palaidoti su mūsų tėvais"*²³. Tos pačios generacijos atstovė V.Matranga, pati išaugusi ateitininkų aplinkoje, jau nebežino ar jos vaikai kalbės kada sklandžiai lietuviškai ir abejoja, ar verta užkrauti savo atžaloms sunkiai jiems suvokiamą lietuvišką nerimą: *"Kartu suprantu, kad jų (t.y. vaikų – R.V.) gyvenimas būtų ramesnis, jei mano sielvartas liktų su manim ir neperduočiau jiems dvigubo gyvenimo konfliktų"*²⁴.

Taigi, su kiekviena karta lietuviška išėivija tirpo, atsisakydama erškėčiuoto diasporos kelio bei pasirinkdama adaptaciją ir šia prasme pilnavertį gyvenimą naujojoje aplinkoje. Netgi griežtai lietuviškai auklėti ateitininkų vaikai neretai galiausiai visgi apsisprendavo amerikietiškojo pasaulio naudai. Taip pasak M. Lee Hansen, etninis interesas pradedant ketvirtąją imigrantų kartą palaipsniui menkėja ir galutinis daugelio etninių grupių likimas yra įsiliejimas į bendrą amerikietišką kultūrą²⁵.

3.2. Vienos generacijos išėivija

Galvojimai apie egzilį kaip apie vienos generacijos išraišką visų pirma būtų sietini su Santaros – Šviesos organizacija ir tuo pačiu didžiaja dalimi su 30-ųjų generacija, kurie atsisuko į pačius save ir būtent per saviugdą ėjo prie tautinių pareigų bei jų įprasminimo.

Į žmogaus asmenybę ir jos laisvą apsisprendimą lietuviybės reikaluose (ir ne tik) V. Kavolis apeliavo jau 1954m.: *"Ne apeliacijos į pareigą, bet asmenybė, kuri pati tą pareigą pajustų kaip dalį savosios egzistencijos, ir kuriai pareigos pajautimas būtų signalas automatiškai mobilizuojąs visą jos nervų sistemą ir smegenų ląsteles tos pareigos atlikimui – tokia asmenybė yra tikriausias mūsų kovos pagrindas. Mums per maža žmogaus, kuris gal ir jaučia pareigą, gal norėtų ją atlikti, bet kuriam toji pareiga neatliepia visos jo žmogiškos egzistencijos nesuvirpa visais jo stygų akordais"*²⁶. Tad individualus, laisvas, sąmoningas kiekvieno asmens apsisprendimas yra tikras aktyvaus ir konstruktyvaus darbo garantas. Tikra jausena, o ne bukas tikėjimas pareiga. Tiesa, sąmoningą apsisprendimo svarbą akcentavo ir praeitame skyriuje nagrinėti intelektualai, tačiau ne vienas jų (kaip, kad J. Girnius) reikalavo apsisprendimo iš pareigos, o ne pareigos iš apsisprendimo.

Tų pat metų (1954m.) straipsnyje "Atsisveikinimas su Lietuva ir susitikimas su lietuviybe", V. Kavolis taip pat pabrėžia būtinybę atrasti lietuviybės aktualumą ir reikšmę šiandienai, kas patrauktų ir sudomintų

20 Nagys H. Jaunimo reikšmė tautoj ir išėivijoj, in *Aidai*, 1966, nr. 7, p. 292.

21 Ten pat, p. 295.

22 Tarp blaivumo ir romantikos (toliau – Tarp blaivumo...), in *Metmenys*, nr. 50, 1985, p. 141.

23 Ten pat, p. 145.

24 Ten pat, p. 155.

25 Hansen L. M. Min. veik., p. 114.

26 Kavolis V. Tremties tikrovė ..., p. 11

jaunimą, kuris kratosi pasenusių draugijų, bei organizacijų, fanatiškų senųjų stabų garbinimo ir beprasmiu politinio – ideologinio tuščiažodžiavimo. “*Norint lietuvybę išlaikyti gyvą savo tarpe, reikia atsisveikinti ir su kai kuriais, kad ir brangiais, Lietuvos prisiminimais, kurie šiandien nebeneša vaisių, ir nukreipia visą dėmesį į tą vyksmą, kurio šiandien realiai reiškiasi lietuvybė*”²⁷. Tokiu būdu propaguojama nauja, lietuvybės čia ir dabar, gyvosios lietuvybės ideologija – 30-ųjų generacijos ideologija.

Visgi iš atskirų V. Kavolio prasitarimų prasiskverbia noras nesustoti ties viena generacija, viltis į galimą pradėtų darbų tąsą ir tikėjimas lietuvybės gyvybingumu. Antai 1954m. autorius emociškai pažymi, kad “*tautinis sąmoningumas yra mūsų kovos tęstinumo laidas. Tai kelias nušviečiantis žiburys, kuris žūt būt perduotinas ateinančiai kartai*”²⁸. Pavojinga išeivių generacijų santykiams yra tai, kad vyresnieji užgoš jaunimą savomis idėjomis, neleisdami jiems patiems mąstyti ir laisviau judėti ortodoksiškais tapusių minčių gniaužtuose: “*kad jaunoji generacija bus pernelyg pilnutinai vyresniosios sucivilizuota, indokrinuota, užstampa. Tada jaunoji būtų nebepajėgi duoti savojo inovatoriško įnašo, prisitaikyti prie naujų sąlygų ir kintančios dvasios*”²⁹. Tad kiekviena karta turi teisę į savitą veiklą, atradimus ir vertybių perkainojimą. Kiekviena karta kuria savą istoriją. Vienok ir 1962m. V. Kavolis tiki, kad “*gyvoji lietuvybė yra visų kartų reikalas ir bendra programa visų, kurie turi nesuklastotų grynos žmogiškos kūrybos lietuviškoje bendruomenėje praregėjimo ilgesį*”³⁰. Betgi jau 1964m. pažymėdamas, kad kiekviena karta turi save definuojančius moralinius pergyvenimus, V. Kavolis pripažįsta, jog “*tų generacinių pergyvenimų (nors norėjosi tikėti priešingai) gal ir neįmanoma perduoti. Neturi juk įpėdinių ir 1941m. sukilime savo charakterį suformavusi generacija tiek skirtinga nuo mūsų šios savo aiškiu supratimu*”³¹. Taigi, autoriaus tonas palyginus su 6 dešimtmečio I puse sušvelnėja, o juolab neišgirsime tos agresyvios, moralizuojančios retorikos, kuria aidėjo ankstesniame skyriuje girdėti intelektualų kalbėjimai.

Nuo pastarųjų V. Kavolių, bei kitus santariečius skiria ir kur kas platesnis išipareigojimų spektras, apimantis žmogų apskritai, nežiūrint rasės, tautybės, kultūros, tikėjimo ar įsitikinimų.

Toks santariečių liberalizmas be jokios abejonės veikė ir jų vaikų auklėjimą. Dar daugiau, būdingas atvirumas įvairiausioms idėjoms visai sėkmingai galėjo atverti duris ir vakarietiško auklėjimo principams, pabrėžiantiems vaiko savarankiškumą bei tėvų ir vaikų santykių lygiavertiškumą. Galbūt ne vienas santarietis taip pat kantriai vežiojo savo atžalą šeštadieninėn mokyklon, pirkto lietuvišką knygą, o vakarais pasakodavo apie tolimą Lietuvą. Tačiau skelbdami laisvojo apsisprendimo šūkį, santariečiai vargiai begalėjo imtis prievartos prieš savo vaikus, o jų pasirinkimas nebūtinai turėjo sutapti su tėvų mąstymais. Tokiu būdu, turbūt nemažai santariečių vaikų neatsigrėždami nuėjo amerikietiškon visuomenėn.

Pastarasis kelias regis visiškai yra suprantamas A. Mackui, kuris tiki, kad jo paties t.y. 1930 – aisiais gimusioji generacija yra paskutinioji tuometinio lietuviškojo egzilio grandis. Jai “*anksčiau ar vėliau teks atsistoti prieš alternatyvą, nebeegzistuojančią jokiai kitai išeivijoj brendusiai kartai*”. Alternatyva “*pasilikti ar sugrįžti, pasirinkti čia ar tenai*”³² [32]. Šiai generacijai pasak autoriaus absoliučiai išeiti iš lietuvybės nebėra įmanoma: “*jinai gali pasirinkti tik labiau ar mažiau aktyvų lietuvybės laipsnį*”. Tad toji ties dviejų pasaulių, kultūrų slenkščiu stovinti karta tam tikra dalimi dar tebėra atsakinga buvusiam, tolimam gimtajam kraštui (šiai kartai jis dar yra gimtasis!), vaikystės namams, kuriuos nelengva atsiminti ir žmonėms, kurių veidus sunku beįžvelgti užmaršties miglose. Todėl A. Mackus mano, jog “*1930-ųjų generacija yra paskutinioji karta, iš kurios lietuviška išeivija turi dalinės moralinės teisės reikalauti bei laukti kažko daugiau, negu išlaikyti lietuvybės pelenų urną savo vaikams*”³³.

Taigi su kiekviena karta lietuviškumas nyksta ir JAV gimusieji jau nebėra įpareigoti tos lietuvybės puoselėti, tobulinti, kurti - gyvosios lietuvybės ideologija, sprendžiant iš A. Mackaus žodžių miršta su 30-ųjų generacija. Bėlieka tik karta karton perduodama negyvų atsiminimų, sunykusių tradicijų bei papročių ir pelenais virtusių vertybių pripildyta lietuvybės urna.

27 Kavolis V. “Atsisveikinimas su Lietuva” – ir susitikimas su lietuvybe, in *Laisvo žmogaus keliu į lietuviškumą* (pirmojo lietuvių studentų santaros suvažiavimo darbai), 1954, p. 33.

28 Kavolis V. Tautinis jaunimo darbas, in *Karys*, 1954, p. 287.

29 Kavolis V. Generacijų santykis, in *Naujienos*, 1961, balandžio 22d. (*Mūsų Žingsniai*, nr. 15 (130), p.6.

30 Kavolis V. Gyvosios lietuvybės perspektyvos, in *Margutis*, 1962, rugpjūtis, p. 9.

31 Kavolis V. Santaros dešimtmečio proga, in *Margutis*, 1964, liepa, p. 15

32 Mackus A. Ties nepriklausomybe ..., p. 15.

33 Ten pat, p. 17.

A. Mackaus įsitikinimu, *“pasilikdami lietuvybėje be gimtosios žemės, mes atsiduriame ne tik prieš nutautimą, bet ir prieš tuščio patriotizmo galimybę, kuri man regis, nėra daug kuo menkesnė už nutautimą”*³⁴.

Pastaroji mintis susišaukia su V. Meškausko teiginiu, jog JAV gimusi ir išaugusi generacija tegali *“jausti sentimentą savo tėvų tėvynei ir tautai, bet jos reikalai jau nėra gyvybiniai svarbūs”*. Autoriaus teigimu, lietuviškame gyvenime dalyvaujančių šios kartos atstovų tegalima suskaičiuoti ant vienos rankos pirštų. Dėl tos priežasties, jis siūlo *“ne tiek rūpintis priaugančia karta, kiek išspausti viską, ką galima iš tų emigrantų, kurie Lietuvą apleido dėl politinių priežasčių, kurie dar gyvena ir sielojasi Lietuvos reikalais ir kurie Amerikoje ... dar jaučiasi svetimi”*³⁵.

Mes esam *“per toli nuo bedugnės krašto”* parafrazuodamas B. Sruogą antrina A. Mackus, sudvejojdamas, ar jo kartos lietuviškasis darbas gali būti tikrai vertingas ir tikslingas: *“aš negaliu tikėti, kad iš mūsų išaugtų nauji kudirkos”*³⁶.

Tegalim pasidžiaugti, jog šiuo atveju poetas klydo. Tuo ko gero įsitikino V. Kavolis ir kiti lietuviškosios išeivijos tąsa abejoję intelektualai. Visgi 1965m. žuvęs A. Mackus nebegalėjo stebėti ateinančios kartos darbų.

Retrospektyviai žiūrint, dar kelios JAV gimusiųjų generacijos išaugino ne vieną save lietuviu definuojantį ir lietuvybei vienaip ar kitaip veikusį asmenį. Suprantama tačiau, jog su kiekviena karta tokie siekiai bei definicijos neišvengiamai ir nesulaikomai nyko.

Pateiktas mintis palyginus su praeito skyriaus galvojimais, galėtume atrasti nemaža panašumų. Tiek vieni, tiek kiti skelbė sąmoningo apsisprendimo lietuvybėje svarbą, intensyvaus ir aktyvaus darbo būtinybę bei reikalingumą įtraukti į tą lietuvišką veiklą jaunimą, sudominti jį lietuvybe. Tik, kad santariečiai visus šiuos patarimus bei reikalavimus kėlė kaip minėta visų pirma sau patiems ir savo pačių generacijai, o iš jaunesniųjų jie nebesijautė galį ko nors panašaus reikalauti.

4. Egzistencialistų maištai

Greta minėtų intelektualų grupių, atskirai norėtume pažymėti ir tokius, kurie tarsi Camiu maištininkai apimti absurdo pojūčio sukyla prieš juos slegiantį iracionalųjį pasaulį. Tokio maišto išraiška galėtume laikyti 1960 m. *Studentų Gairėse* 30 – generacijos santariečių A. Mickevičiaus ir L. Mockūno aprašytus įspūdžius iš pokalbio su Amerikon atvykusiu Lietuvos Komjaunimo pirmuoju sekretoriumi A. Česnavičium 37. Sakytum pjesė – pristatant veikėjus, sceną ir veiksmą – išdėstomas nedidelis skirtingų kultūrų, mąstymo bendraamžių dialogas. Situacija regis pakankamai absurdiška : santariečiai susitiko su komunistu siekdami galiausiai *“susipažinti su tikrove”*³⁸. Vargu, ar A. Mickevičius ir L. Mockūnas tikėjosi ko nors daugiau nei standartinių komunisto atsakymų ir beprasmio kandaus ginčo. Antra vertus, neseni Lenkijos ir Vengrijos įvykiai (1956 m.) galėjo suteikti mažutę, slaptą viltį, jog ir su komunistais verta ir įmanu susitarti. Todėl vienas iš santariečių teigia : *“Lietuvybė yra žmogiška tapatybė su savo kartos broliais, kurie buvo panašaus likimo sujungti ir kuriuos riša savitarpinio supratimo saitai. Mes norėtume, kad ir bendradarbiavimas su jumis būtų nuoširdžioje žmogiškoje plotmėje”*³⁹. Taigi santariečių inicijuotas susitikimas buvo tarsi viena iš daugelio pastangų išsiaiškinti savąjį tapatumą ir įveikti tos neapibrėžtos padėties absurda. Ne kartą pokalbio metu santariečių keltas klausimas dėl sovietinėje Lietuvoje gyvenančių jaunųjų santykių su vyresniaisiais rodo mėginimą atrasti bendrumo su anoje barikadų pusėje esančiais bendraamžiais, pasiekti tam tikrą labiau apčiuopiamą ryšį (nei idėjos ar kraujo jungtis) su pavergtu kraštu. Paneigti, nugalėti liguistą vyresniųjų priešišumą ir baimę komunizmui, ryžtingai nukertančius bet kokius santykius su okupuota Lietuva. Tokiu būdu, jie bando pažinti naują Lietuvą, suteikti lietuvybės idėjai racionalumo ir tikroviškumo, pavargę nuo metafizinės atsiminimų ir pasakojimų Lietuvos. Tad A. Mickevičius ir L. Mockūnas iškelia maišto idėją – maišto prieš visas jų nepilnavertiškumą, asmenybės dualizmą, padėties neaiškumą sąlygojančias priežastis: *“Maištaujame prieš likimą, atėmusį mūsų kartai tvirtus tautinius pagrindus.*

34 Mackus A. Laisvės siekimas ir žemės trupiniai. Fragmentai iš rankraščio palikimo, in *Metmenys*, 1965, nr. 9, p. 13.

35 Meškauskas V. Quo vadis lietuvių išeivija, in *Margutas*, 1962, balandis, p. 4.

36 Mackus A. Laisvės siekimas ... p. 13.

37 Mickevičius A., Mockūnas L. Šaknys, in *Studentų Gairės*, 1960, nr. 2 (3), p.10 – 14.

38 Ten pat, p. 13.

39 Ten pat, p. 14.

*Maištaujame ir prieš mūsų vyresnės kartos lietuviškumą, bei prieš amerikietišką aplinką, kurioje nesijaučiame pilni jos nariai. Didžiausias pasipriešinimo jausmas yra komunizmui – ne dėl skriaudos, kurią mes tada buvome per jauni pilnai suprasti, ir ne dėl ideologinių skirtumų, kurie tiesioginiai neliečia mūsų egzistencijos. Trumpai drūtai – komunizmas yra mūsų šiuolaikinės padėties didžiausias kaltininkas ir kas svarbiau – jis pastojęs kelią mūsų bendradarbiavimui su tauta”*⁴⁰. Pasak autorių, vienintelis “kelias į tautą yra per komunistinę ideologiją”, o juo eiti jie nenori ir negali. Tad ideologija, o ne atskiri jos reiškiniai kėlė pastarųjų kalbėtojų priešišumą – būtent šiuos aspektus dažnai suliedavo į vieną vyresnieji.

Iš tokios “maištingosios kartos” sarkastiškai kvatoja vidurinėsios kartos atstovas J. Garnys. Jo teigimu : “ jaunimas ne tiek konkrečiais darbais, pozityvia kūryba stengiasi save reprezentuoti, kiek įvairiais būdais ieško kriterijų, kurie galėtų jauną kartą skirti nuo vidurinėsios, o šiąją nuo vyresnėsios”⁴¹. Autoriaus įsitikinimu, jaunieji savo tingėjimą mąstyti tiesiog paaiškina “kitokių sąlygų veikimo” pasėka, o maištu įvardijamas troškimas netrukdomiems atsiduoti įvairiems malonumams ir pramogoms.

Taip maištingi pasimetusių jaunųjų pareiškimai sukelia dar vieną vyresniųjų nepasitenkinimo bei priešišumo bangą ir dar giliau įkertą generacijų santykius ardantį pleišta.

5. Išvados

1. Bene atkakliausi raginimai užtikrinti išeivijos kartų tęstinumą skambėjo iš ateitininkų pusės ir dažniausiai tokias mintis deklaravo vyriausiosios bei vidurinėsios kartos atstovai. Akcentuojama buvo jaunųjų auklėjimas šeimoje, šeštadieninės mokyklos, lietuviškos organizacijos ir aktyvi sąmoninga vyresniųjų bei jaunųjų lietuviškos veiklos programa.

2. Galvojimai apie egzilį kaip apie vienos generacijos išraišką visų pirma sietini su Santaros – Šviesos organizacija ir tuo pačiu didžiąja dalimi su 30-ųjų generacija, kurie atsisuko į pačius save ir būtent per saviugdą ėjo prie tautinių pareigų bei jų įprasminimo.

3. Trečiaja intelektualių galvotųjų grupe laikytini vadinamieji “egzistencialistai maištininkai”, kurie pavargę nuo savosios asmenybės dvilypumo bei padėties neaiškumo, sukyla prieš visą iracionalų pasaulį, sukurtą ortodoksiškų vyresniųjų imigrantų nuostatų, juos išvietinusio komunizmo ir gyvenimus traiškančios istorijos.

5. Priedas

Girnius Juozas 42[42] (1915.V.23 Sudeikiuose, Utenos aps. – 1994.IX.13 Bostone, MA), filosofas, kultūros ir visuomenės veikėjas. Ph. D. 1951.1937m. baigė VDU Teologijos - Filosofijos fakultetą. 1936 – 38 žinias gilino Louvano, Belgija, Freiburgo, Vokietija ir Paryžiaus Sorbonne un-tuose. 1944 pasitraukė į Vokietiją. 1949 persikėlė į JAV. Nuo 1947 *Aidu*, nuo 1952 ir *Literatūros lankų* red. Kolektyvo narys. 1965 – 80 *Aidu* redaktorius. Daugiausia dėmesio skyrė egzistencinei filosofijai (ypač M. Heideggeris, K. Jaspersas). Aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. 1935 – 36 buvo VDU Ateitininkų studentų s-gos sekretorius. 1947 – 51 Ateitininkų federacijos tarybos narys. 1963-67 Ateitininkų federacijos vadas. 1955 – 58 JAV LB tarybos narys.

Išleistos knygos: *Laisvė ir būtis* (1953), *Tauta ir tautinė ištikimybė* (1961), *Žmogus be Dievo* (1964), *Idealas ir laikas* (1966) ir kt. Paskelbė įvairių straipsnių estetikos ir literatūros klausimais.

Drunga Karolis (Jurgis Juozas Valiulis; 1919.III.19 Sankt Peterburge – 1987 Čikagoje.IL.), chemikas, visuomenės veikėjas. 1941 įgijo chemiko diplomą Vilniaus Universitete. Vienas Lietuvos Laisvės kovotojų s-gos steigėjų, 1941 Birželio sukilimo dalyvis. VLIKo Lietuvoje narys. 1945 prasibrovė į Vokietiją. 1946 – 47 vėl VLIKo, Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio delegatūros narys, vienas Lietuvių rezistencinės santarvės steigėjų, jos vykdomojo komiteto narys. 1959 persikėlė į JAV. Buvo JAV LB Čikagos apygardos v-bos narys, pirmininkas. *Akiračių*, *Metmenu* redakcijos narys, *Santarvės*, *Vienybės* bendradarbis.

Kavolis Vytautas (1930.IX.8 Kaune - 1996.VI.24Vilniuje), sociologas, literatūros tyrinėtojas, visuomenės veikėjas. Ph. D.1960. 1944 su tėvais pasitraukė į Vokietiją. 1949 persikėlė į JAV. Studijavo

40 Ten pat .

41 Garnys J. Pasimetusiai maištaujanti karta ?, in *Mūsų Žingsniai*, 1960, nr. 37 (114).

42 Žinias apie autorius surinkome iš *JAV lietuviai*, Vilnius, 1998; *Lietuvių Enciklopedija*, Boston; *Metmenu laisvieji svarstymai*, Vilnius, 1993.

filosofiją Wiskoncino ir Čikagos un- tuose. 1952 gavo bakalauro laipsnį Wiskoncino un – te. 1956 Harvardo un-te įgijo sociologijos magistro laipsnį, vėliau apgynė disertaciją. Nuo 1964 Dickinsono koledžo Carlisle Sociologijos ir Antropologijos, vėliau Sociologijos sk. vedėjas, nuo 1970 profesorius. Nuo 1959 *Metmenu* redaktorius. Nuo 1978 *Comparative Civilizations Review* vienas redaktorių, *Encyklopedia Britannica* bendradarbis. Aktyviai reikėsi visuom. veikloje. 1954-55 Liet. studentų s-gos, 1952-54 *Santaros* pirmininkas. Su kitais sukūrė *Santaros-Šviesos* federaciją. Išleistos kn. *Žmogaus genezė* (1963), *Artistic Expresion – A Sociological Analysis* (1968), *Nužemituju generacija* (1968), *Sąminingumo Trajektorijos*(1986), *Epochų Signatūros* (1991), *Moralizing cultures* (1993) ir kt.

Mackus Algimantas (1932.II.11 Pagėgiuose-1964.XII.28 Čikagoje,IL), poetas. 1944 su tėvais pasitraukė į Vokietiją. 1949 persikėlė į JAV. Studijavo Rooseveltto un-te Čikagoje. 1958 įsteigė knygų leidyklą, jai vadovavo. 1962-64 redagavo žrn. *Margutis*.

Bendradarbiavo *Aiduose*, *Dirvoje*, *Drauge*, *Literatūros lankuose* , *Naujienuose*, *Metmenyse*. Dalyvavo *Santaros-Šviesos* federacijos veikloje. Poezijoje (rink.: *Elegijos*, 1959; *Neornamentuotos kalbos generacija ir augintiniai*, 1962; *Chapel B*, 1965) reiškiamą bežemių kartos pasaulėjauta; tautos praradimas ir tremtis tampa lyrinio herojaus dvasine būseną, skausmingu absoliučios vienatvės, beprasmybės ir nebūties išgyvenimu.

Matranga Viktorija (1950, Čikagoje), menotirininė. Studijavo Illinois ir Northwestern un-tuose.

Meškauskas Vytautas (1913.II.27 Kupiškyje), žurnalistas. 1931 – 35 studijavo VDU teisę. 1940 pasitraukė į Vokietiją. Nuo 1947 dirbo laikr. *Mintis* redakcijoje, 1949 buvo jos leidėjas ir redaktorius. 1952 persikėlė į JAV. Apsigytveno Čikagoje. 1952 – 53 *Atspindžiai* redaktorius, nuo 1954 *Vienybės* redaktoriaus padėjėjas.

Mickevičius Adomas (1930.VIII.16 Klaipėdoje), inžinierius, visuomenininkas. 1949 apsigyveno JAV. 1958 baibė Ilinojaus technologijos in-tą bakalauro laipsniu. Studijuodamas 1957 buvo JAV ir Kanados I jaunimo kongreso rengimo k-to, 1957- 58 korp. Vytis, 1958-59 buvo JAV liet. Studentų s-gos pirmininkas. 1959 – 60 žrn. *Mūsų Vytis*, 1961 – 63 žrn. *Lituanus* vyr. redaktorius

Mockūnas Liūtas Leonidas (1934.IX.30 Kaune), inžinierius, literatūros tyrinėtojas. 1944 su tėvais pasitraukė į Vokietiją. 1949 persikėlė į JAV. 1959 baigė Drexelio technologijos un-tą Filadelfijoje. Nuo 1958 *Santaros – Šviesos* federacijos narys. Bendradarbiavo period. Spaudoje (*Margutyje*, *Metmenyse*, *Akiračiuose*), nuo 1969 *Akiračių* redkolegijos narys. Parašė knygą apie Joną Deksnį *Pavargęs herojus* (1997).

Nakas Viktoras (1954, Detroite), istorikas. Studijavo Michigano ir Washingtono un-tuose. Rašė *Ateityje*, *Akiračiuose*, *Darbininke*, *Drauge*, *Laiškuose lietuviams*, *Tėviškės žiburiuose*.

Nagys Henrikas (1920 Kaune), poetas. 1949 atvyko į JAV. Dalyvavo antologijoje *Žemė* (1951) ir buvo *Literatūros lankų* (1952 – 1959) redakcinio kolektyvo narys, *Lietuvių Enciklopedijos* bendradarbis. Poezija spausdinta rinkiniuose “ Eilėraščiai “(1946), “Lapkričio naktys” (1947), “Saulės laikrodžiai”(1952), “Mėlynas sniegas”(1960) ir kt.

Nyka – Nyliūnas Alfonsas (1919.VII.15), poetas, literatūros kritikas. 1938 – 39 studijavo romanistiką ir filosofiją VDU. 1942 tas pačias disciplinas baigė VU. 1946 – 49 studijas gilino Tubingeno ir Vokietijos Freiburgo u-tuose. 1949 apsigyveno JAV. *Aidų* redakcinio kolektyvo narys ir vienas *Literatūros lankų* žurnalo steigėjų ir redaktorių. Poezijos knygos: *Praradimo simfonijos* (1946), *Orfėjaus medis* (1953), *Balandžio virgilijos* (1957).

Vardys Vytautas (1924 Kretingos aps., Platielių vls., Beržoro k.), politologas. 1949 atvyko į JAV. Studijavo Harvardo un-te. 1946 – 48 *Ateities* žrn. redaktorius, 1953 JAV Ateitininkų s-gos pirmininkas, vėliau Ateitininkų federacijos tarybos narys. *Metmenu*, *Akiračių*, katalogo *Russian Avant-Garde* 1910 - 30 bendradarbis.

Vygantas Vytautas Petras (1930.II.07 Klaipėdoje), psichologas, pramonės psichologijos specialistas. 1948 – 49 studijavo Pabaltijo un-te Pinneberge. 1949 atvyko į JAV. 1951 gavo psichologijos bakalauro laipsnį Fordhamo un-te, Niujorke. 1953 magistro laipsnis Ilinojaus un-te, Urbanoje. 1956 Ph. D. Ateitininkų federacijoje dalyvauja nuo gimnazijos metų : 10 metų buvo Ateitininkų federacijos vyriausioje valdyboje, 1963 generalinis sekretorius. Vienas iš žrn. *Lituanus* iniciatorių ir jo ilgametis redaktorius. 1958 kaip ateitininkų studentų atstovas išrinktas į Pax Romana centro valdybą, nuo 1959 Pax Romana pirm. Nuo 1960 Amerikos Lietuvių Romos Katalikų federacijos centro narys.

4.Literatūra

1. American Immigrants and their generations, edited by Peter Kivisto and Dag Blanck, Urbana and Chicago, 1990.
2. Drunga K. Kokybė lietuvių išlaikyme, in *Margutis*, 1964, nr. 7, p. 4-5.
3. Garnys J. Pasimetusiai maištaujanti karta?, in *Mūsų Žingsniai*, 1960, nr. 37 (114).
4. Girnius J. Lietuvos studentai išeivijoje, in *Aidai*, 1962, nr. 4, p. 107.
5. Girnius J. *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Chicago, 1961.
6. Girnius J. Tikėjimas priešais nevirtę (pora minčių „tremtinių“ optimizmui išvirtus „emigrantų“ pesimizmui), in *Aidai*, 1959, nr. 5, p. 237
7. *JAV lietuviai*, Vilnius, 1998;
8. Kavolis V. „Atsisveikinimas su Lietuva“ – ir susitikimas su lietuvių, in *Laisvo žmogaus kelias į lietuviškumą* (pirmojo lietuvių studentų santaros suvažiavimo darbai), 1954, p. 33 – 41.
9. Kavolis V. Generacijų santykis, in *Naujienos*, 1961, balandžio 22d. (*Mūsų Žingsniai*, nr. 15 (130), p.6.
10. Kavolis V. Gyvosios lietuvių perspektyvos, in *Margutis*, 1962, rugpjūtis, p. 9 – 10.
11. Kavolis V. Santaros dešimtmečio proga, in *Margutis*, 1964, liepa, p. 15
12. Kavolis V. Tautinis jaunimo darbas, in *Karys*, 1954, p. 287.
13. Kavolis V. Tremties tikrovė ir keliai į lietuviškumą, in *Laisvo žmogaus kelias į lietuviškumą* (pirmojo lietuvių studentų santaros suvažiavimo darbai), 1954, p. 11.
14. *Lietuvių Enciklopedija*, Boston;
15. Mackus A. Laisvės siekimas ir žemės trupiniai. Fragmentai iš rankraščio palikimo, in *Metmenys*, 1965, nr. 9, p. 13 – 17.
16. Mackus A. Ties nepriklausomybe ir ties žemėn nejaugusia karta, in *Metmenys*, 1960, nr. 2, p. 17.
17. Meškauskas V. Quo vadis lietuvių išeivija, in *Margutis*, 1962, balandis, p. 4 – 5.
18. *Metmenų laisvieji svarstymai*, Vilnius, 1993.
19. Mickevičius A., Mockūnas L. Šaknys, in *Studentų Gairės*, 1960, nr. 2 (3), p.10 – 14.
20. Nagys H. Jaunimo reikšmė tautoj ir išeivijoje, in *Aidai*, 1966, nr. 7, p. 292.
21. Nyka – nyliūnas A. A. Mackus (žodis pasakytas A. Mackui skirtame vakare Čikagoje), in *Aidai*, 1966, nr. 5, p.226.
22. Tarp blaivumo ir romantikos (toliau – Tarp blaivumo...), in *Metmenys*, nr. 50, 1985, p. 141-153.
23. Vardys V. Lietuviškasis dialogas, in *Aidai*, 1956, p. 245.
24. Vygantas V. Individas vertybių sankryžoje, 1960, p. 20.
25. Vygantas V. Kartų bendravimo problema tremtyje, in *Į laisvę*, 1956, nr. 11(48), p. 15.